“PEDAGOGIK MAHORAT” FANINI O‘QITISHDA METAKOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI

Esonmirzayeva Madinabonu
Farg'ona davlat universiteti Tayanch doktoranti

DOI: ***https://doi.org/10.5281/zenodo.24052778***

Annotatsiya: *Ushbu tezisda “Pedagogik mahorat” fanini o‘qitish jarayonida bo‘lajak boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchilarining metakompetentligini rivojlantirish imkoniyatlari nazariy jihatdan asoslanadi. Metakompetentlik o‘z kasbiy bilimi va faoliyatini anglash, rejalashtirish, kuzatish, baholash hamda zarur vaziyatda qayta tashkil etish qobiliyati sifatida talqin qilinadi. Nazariy tahlil va pedagogik modellashtirish asosida muammoli vaziyatlar, mikrodarslar, refleksiv kundalik va mezonli o‘zaro baholashning didaktik vazifalari aniqlashtiriladi. Taklif etilgan yondashuv tajriba-sinov natijasi emas, balki amaliy tekshiruvga yo‘naltirilgan metodik taklifdir.*

Kalit so‘zlar: *metakompetentlik, pedagogik mahorat, boshlang‘ich ta’lim, metakognitsiya, refleksiya, o‘zini o‘zi boshqarish, didaktik imkoniyat, mikrodars.*

Аннотация: *В тезисе теоретически обосновываются возможности развития метакомпетентности будущих учителей начального образования в процессе преподавания дисциплины «Педагогическое мастерство». Метакомпетентность трактуется как способность осознавать, планировать, отслеживать, оценивать и при необходимости перестраивать собственные профессиональные знания и деятельность. На основе теоретического анализа и педагогического моделирования уточняются дидактические функции проблемных ситуаций, микропреподавания, рефлексивного дневника и критериального взаимооценивания. Предлагаемый подход не является результатом экспериментального исследования, а представляет собой методическую разработку, ориентированную на практическую апробацию.*

Ключевые слова*: метакомпетентность, педагогическое мастерство, начальное образование, метапознание, рефлексия, саморегуляция, дидактический потенциал, микропреподавание.*

Abstract*: This thesis theoretically substantiates the possibilities of developing the metacompetence of prospective primary school teachers through the teaching of the course “Pedagogical Mastery.” Metacompetence is interpreted as the ability to understand, plan, monitor, evaluate, and, when necessary, reorganize one’s professional knowledge and activities. Based on theoretical analysis and pedagogical modelling, the didactic functions of problem-based situations, micro-lessons, reflective journals, and criteria-based peer assessment are clarified. The proposed approach is not an experimental research outcome but a methodological proposal aimed at practical validation.*

Keywords: *metacompetence, pedagogical mastery, primary education, metacognition, reflection, self-regulation, didactic potential, micro-lesson.*

Boshlang‘ich ta’limda o‘qituvchining kasbiy muvaffaqiyati faqat o‘quv materialini bilishi bilan belgilanmaydi. U o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olishi, turlicha o‘zlashtirish

sur’atlariga moslashishi va dars davomida qabul qilgan qarorlarini dalillar asosida qayta ko‘rib chiqishi zarur. Shu sababli bo‘lajak o‘qituvchilarda metakompetentlikni shakllantirish oliy pedagogik ta’limning muhim vazifasidir. Mazkur tushuncha alohida metodni bajarish malakasidan kengroq bo‘lib, kasbiy bilimlarni ongli boshqarish va yangi sharoitga ko‘chirishni ham qamrab oladi.

J. Flavell metakognitiv bilim hamda fikrlash jarayonini nazorat qilish o‘rtasidagi bog‘liqlikni ko‘rsatgan [1]. B. Zimmerman esa maqsad qo‘yish, faoliyatni boshqarish va natijani baholashni o‘zini o‘zi tartibga soluvchi ta’limning muhim jarayonlari sifatida izohlaydi [2]. Bu qarashlar “Pedagogik mahorat” fanining nazariy bilimlar bilan amaliy pedagogik qarorlarni bog‘lash imkoniyatini ochib beradi. Tadqiqot maqsadi ushbu fan doirasida metakompetentlikni rivojlantirishga xizmat qiladigan didaktik sharoitlar va topshiriqlar tizimini asoslashdan iborat.

Tadqiqot nazariy-metodologik xususiyatga ega. Unda metakognitsiya, o‘zini o‘zi boshqarish, pedagogik fikrlash va refleksiv tayyorgarlikka oid manbalar qiyosiy tahlil qilindi. Pedagogik modellashtirish usuli orqali “Pedagogik mahorat” mashg‘ulotlariga mos o‘quv vaziyatlari ishlab chiqildi. Tahlilda topshiriqning kasbiy hayotga yaqinligi, talabaning mustaqil qaror qabul qilishi, kuzatiladigan dalillar bilan ishlashi va faoliyatiga tuzatish kiritishi asosiy mezon qilib olindi. Empirik tajriba o‘tkazilmagani sababli natijalar statistik samaradorlik ko‘rsatkichi sifatida taqdim etilmaydi.

Nazariy umumlashtirish “Pedagogik mahorat” fanining metakompetentlikni rivojlantirish salohiyati uning mazmuni, o‘qitish shakllari va baholash mexanizmlarining o‘zaro uyg‘unligida namoyon bo‘lishini ko‘rsatdi. Fan doirasidagi pedagogik muloqot, darsni loyihalash, sinfni boshqarish va pedagogik takt kabi mavzular talabani faqat to‘g‘ri usulni tanlashga emas, tanlov sababini tushuntirishga ham yo‘naltirilishi mumkin.

Bunda didaktik jarayonning markazida tayyor bilimni eslab qolish emas, pedagogik vazifani anglash va uning yechimini asoslash turadi. Talaba o‘z imkoniyatlarini baholab, maqsadga erishish yo‘lini belgilaydi, tanlangan faoliyat usulining natijasini oldindan taxmin qiladi. Bunday yondashuv metakognitiv faoliyatni kasbiy tayyorgarlik bilan bog‘lashga xizmat qiladi.

Muammoli pedagogik vaziyatlar bilan ishlashda talabaga bir xil vazifaning turli yechimlarini taqqoslash taklif etiladi. Masalan, darsda ayrim o‘quvchilar faollashmaganda bo‘lajak o‘qituvchi vaziyat sabablarini faraz qiladi, kuzatuv mezonini belgilaydi va kichik guruh, juftlik yoki individual yordam shakllaridan qaysi biri maqsadga muvofiqligini asoslaydi. Bunday faoliyat taxminni faktlardan ajratish, qaror oqibatini oldindan baholash va muqobil strategiya ishlab chiqish ko‘nikmasini mashq qildiradi.

Mikrodars texnologiyasi rejalashtirish va o‘z faoliyatini nazorat qilishni bog‘laydi. Talaba qisqa dars fragmenti uchun maqsad, kutilgan o‘quvchi javobi va muvaffaqiyat belgisini avvaldan yozadi. Ijrodan keyin video yoki kuzatuv varaqasi orqali taxminlarini amaldagi holat bilan solishtiradi. Shu tariqa “nima qildim?” savoli “nima uchun shu yo‘lni tanladim va qaysi dalil fikrimni o‘zgartirdi?” savoliga kengayadi. Refleksiya mazmunini aniq savollar bilan boshqarish Hatton va Smith ta’kidlagan refleksiv tayyorgarlik tamoyillariga mos keladi [3].

Ushbu jarayonda o‘qituvchining teskari aloqasi muhim ahamiyatga ega. Tahlil faqat xatolarni ko‘rsatish bilan cheklanmasdan, talabani ularning kelib chiqish sabablarini aniqlashga

yo‘naltirishi kerak. Shunda mikrodars professional faoliyatni sinash bilan birga mustaqil metodik xulosalar chiqarish vositasiga aylanadi.

Mezonli o‘zaro baholash ham didaktik imkoniyat yaratadi. Unda talabalar bir-birining dars ishlanmasini shaxsiy taassurot bilan emas, maqsad va topshiriq muvofiqligi, o‘quvchi faolligi, teskari aloqa sifati hamda moslashtirish asoslanganligi bo‘yicha tahlil qiladi. L. Shulmanning pedagogik bilim va mulohaza haqidagi yondashuvi kasbiy qarorni asoslash zarurligini ko‘rsatadi [4]. O‘zgarishlar refleksiv kundalikda qayd etilsa, talabaning rivojlanish yo‘nalishini kuzatish imkoniyati paydo bo‘ladi.

Mazkur didaktik vositalarning afzalligi shundaki, ular fan mazmunini abstrakt tavsiyalardan real pedagogik mulohazaga olib chiqadi. Biroq ko‘plab vaziyatlar berishning o‘zi metakompetentlikni kafolatlamaydi. O‘qituvchi sifatli savol, ochiq baholash mezoni va xatoni muhokama qilish uchun ishonchli muhitni ta’minlashi kerak. Aks holda refleksiya umumiy taassurot bayoniga, mikrodars esa tayyor ssenariyni takrorlashga aylanib qolishi mumkin.

Metakompetentlik rivojlanishini baholashda talabaning javobi bilan bir qatorda qaror qabul qilish mantig‘i, dalillardan foydalanishi va o‘z faoliyatini tuzatishga tayyorligi ham e’tiborga olinishi lozim. Taklif etilgan mexanizmning samaradorligini aniqlash uchun kelgusida diagnostik rubrikalar va taqqoslama tajriba-sinov zarur.

“Pedagogik mahorat” fanining metakompetentlikni rivojlantirishdagi didaktik imkoniyatlari muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, mikrodars orqali pedagogik qarorlarni sinash, refleksiv yozuv va mezonli baholashni yagona o‘quv jarayoniga birlashtirishda namoyon bo‘ladi. Bunda asosiy natija metodni bilish emas, uni asosli tanlash, faoliyatni kuzatish va zarur o‘zgartirishni amalga oshirish qobiliyatidir. Tavsiya etilgan tizim dastlab metodik model sifatida baholanib, keyinchalik amaliy sinov orqali tekshirilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Flavell J. H. Metacognition and Cognitive Monitoring: A New Area of Cognitive–Developmental Inquiry // American Psychologist. — 1979. — Vol. 34, No. 10. — P. 906–911. — DOI: 10.1037/0003-066X.34.10.906.
2. Zimmerman B. J. Becoming a Self-Regulated Learner: An Overview // Theory Into Practice. — 2002. — Vol. 41, No. 2. — P. 64–70. — DOI: 10.1207/s15430421tip4102_2.
3. Hatton N., Smith D. Reflection in Teacher Education: Towards Definition and Implementation // Teaching and Teacher Education. — 1995. — Vol. 11, No. 1. — P. 33–49. — DOI: 10.1016/0742-051X(94)00012-U.
4. Shulman L. S. Knowledge and Teaching: Foundations of the New Reform // Harvard Educational Review. — 1987. — Vol. 57, No. 1. — P. 1–23. — DOI: 10.17763/haer.57.1.j463w79r56455411.